

певної наркотичної речовини, сприятиме більш точному прогнозуванню ступеня ризику вживання наркотичних речовин, а також розробці програми специфічних ефективних профілактичних й корекційних заходів для різних груп uzалежненої молоді.

Список використаних джерел

1. Максимова Н. Ю. Психологічна профілактика схильності до алкоголю та наркотиків і психокорекційна робота з підлітками групи ризику / Н. Ю. Максимова // Практична психологія роботи. – 2013. – № 2. – С. 2-5.
2. Пятницкая И. Н. Наркомании / И. Н. Пятницкая. – М. : Медицина, 2014. – 544 с.
3. Роганов С. А. Синтетические наркотики / С. А. Роганов. – СПб. : Питер, 2011. – 224 с.
4. Ушаков Г. К. Детская психиатрия / Г. К. Ушаков. – М. : Медицина, 2013. – 391 с.
5. Шабанов П. Д., Штакельберг О. Ю. Наркомании: патопсихология, клиника, реабилитация / П. Д. Шабанов, О. Ю. Штакельберг. – СПб. : Лань, 2014. – 368 с.

ЗАБРОЦЬКИЙ М.М., *к.психол.н., професор,
завідувач кафедри психології
Вінницького інституту Університету «Україна»*

DOI: 10.58521/978-966-924-433-8-2017-216-74-78

ДУХОВНІСТЬ ТА ЦІЛІСНІСТЬ ПСИХІЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Аналіз численних наукових та публіцистичних робіт з цього питання дає підстави для висновку про відсутність на сьогодні цілісного уявлення про духовність людини, яке б враховувало раціональні та чуттєво-емоційні компоненти свідомості, сферу підсвідомого, волю, результати теоретичного мислення, інтуїтивного прозріння тощо. У значній частині публікацій термін «духовний» вживається як епітет для характеристики певного виду діяльності або сфери суспільного життя (духовна культура, духовний світ, духовний розвиток, духовні потреби тощо), при цьому специфіка «духовного» визначається шляхом його протиставлення «матеріальному».

Не заперечуючи правомірності цих та інших підходів, вважаю, що перспективною може стати спроба осмислення духовності як одного із сутнісних атрибутів людини. Для аргументації такої позиції зашлюся на міркування С.Л. Рубінштейна, який підкреслював, що свідомість людини перетворюється у самосвідомість світу; світ

усвідомлює себе через людину. Приведу також думку Е. Фромма про духовну сутність людини як про життя, що усвідомлює саме себе.

Для науки ХХІ століття взагалі характерна тенденція до переосмислення найбільш фундаментальних філософських та наукових понять, зумовлена накопиченням усе більшої кількості фактів, що не отримують задовільного пояснення на основі логічного позитивізму, обґрунтованого декартовим вченням про існування двох (матеріальної та духовної) субстанцій. Для такого пояснення доцільніше скористатися концепцією Спінози, що фундується на гіпотезі про єдину субстанцію, яка проявляється як на субстанційному, ноуменальному, так і на субстрактному, феноменальному рівнях, на визнанні існування фундаментального рівня буття у вигляді неречовинної системи континуального типу.

Сформульовані загальні положення можуть послужити базою для побудови певного уявлення, зрозуміло, вкрай спрощеного і схематичного, про внутрішній світ людини, з виділенням таких областей: поля свідомості, безпосередньо усвідомлювана частина особистості, неперервний потік відчуттів, образів, думок, почуттів, бажань і прагнень, доступних нашому спостереженню, аналізу та оцінці; центром поля свідомості є наше «я», краплина чистої самосвідомості, нетотожна мінливому змісту свідомості; поля неусвідомленого, яке включає, по-перше, основні прагнення і примітивні спонукання, найпростіші форми психічної діяльності, що управляють організмом, різноманітні фобії, комплекси, манії тощо; по-друге, психічні елементи, подібні аналогічним у полі свідомості і легко міняються з ними місцями; по-третє, вищі форми почуттів, інтуїції, натхнення тощо («надсвідомість»); поля колективного несвідомого, яке зберігає і передає людині загальну психологічну спадщину всього людства.

Свідоме «я» у більшості випадків занурене у неперервний потік змістів свідомості, «зникає», коли ми засинаємо, знаходимося під дією наркозу чи непритомні, і знову «появляється», коли ми приходимо до тями. Все це заставляє допустити, що за нашим свідомим «я» є деякий постійний центр, з якого воно «повертається» до поля свідомості, тобто допустити існування справжнього «Я» (внутрішнього, духовного, трансцендентованого за межі свідомості та розуму).

Існування такого «Я» завжди цікавило філософію, науку, мистецтво та релігію. Зрозуміло, що трактування цього феномену суттєво відмінна у науковців (вони не вбачають у ньому нічого містичного) і, приміром, у релігійних мислителів (вони відхиляють як неможливу саму спробу редукувати трансцендентальні поняття до

наукових), але є і спільне: визнання існування джерела мудрості і знань; трансценденція його за межі свідомості людини; підкреслення його доступності для людини у безпосередньому досвіді.

Розмірковуючи над походженням цього «Я», можна погодитися з тими авторами, що відносять його до субстанційного, ноуменального рівня буття. К. Юнг, приміром, описує «Я» як певний конструкт для вираження сутності, що не піддається пізнанню, яку ми не можемо вловити і зафіксувати як таку, оскільки вона, за визначенням, виходить за межі нашого розуміння. Рівною мірою її можна назвати «Богом у нас». Витоки всього нашого психічного життя укорінені у цій сутності, і найбільш висока і кінцева мета людини полягає, мабуть, у тому, щоб прагнути до неї.

Любі форми психічної діяльності, пов'язані з відображенням змістів цього рівня, можна об'єднати під загальним поняттям «духовний розвиток». Тут зникають границі між відчуттям себе, іншої людини, оточуючого світу, усе відчувається Єдиним. Це може бути досягнуто, коли ми захоплені творчим процесом, занурені у молитву чи медитацію, відчуваємо єдність з природою чи переживаємо почуття кохання.

Духовність, таким чином, є екзистенціальною характеристикою людини, тим сутнісним атрибутом, який надає людині відчуття власної цілісності, інтегрованості. Це особлива якість нашої взаємодії з іншими людьми, трансцендентне обґрунтування такої істинної взаємодії, яка є потенційно можливою, однак не завжди є реальною, виявленою у бутті (у цьому випадку вона відображається нашою свідомістю як туга за істинним буттям, за спів-буттям з іншими людьми, за собою істинним).

У кожний момент свого життя людина протистоїть світу, займає певну позицію як щодо свого природного і соціального оточення, зовнішнього середовища, так і до власного вітального психофізичного внутрішнього світу, внутрішнього середовища. Можливість займати таку позицію, здійснювати інтегральне, властиве лише цій позиції ставлення до різних проявів свого життя, є вираженням духовної сутності людини.

Мова йде про таке. Духовне в людині зосереджується, концентрується у вигляді трансцендентної позиції. Без такої позиції людина відмовляється від власної сутності, живе не своїм, а чужим життям. У цьому випадку в її психологічному просторі місце духовності, як виявлення людської сутності, займає переживання енергетичного потенціалу, спрямованого на досягнення певного результату. Людина заперечує власне тілесне («я так хочу»), соціальне

(«мені все дозволено») і психічне («можу в собі подавити»), не створюючи взамін нічого якісно (позитивно) нового.

Екзистенціальний вакуум, породжений фрустрацією потреби людини у трансцендентному переживанні, унеможливує досягнення нею інтегрованості власної психічної реальності. Остання розпадається на випадкові деталі, не ув'язані між собою модальності (групи якостей, об'єднаних між собою певною ознакою). Утворюється порожнеча, в якій єдино реальними стають лише організмичні, індивідні властивості людини.

У ставленні до життя починає домінувати нігілізм, набуваючи все більш руйнівного характеру (взаємне відчуження членів сім'ї, недовіра, байдужість до страждань Іншого, насильство, знущання ним, – ось лише деякі приклади його виявлення на побутовому рівні). Переживання своє енергії, своєї сили замінює людині її цілісні сутнісні характеристики (духовність), виступаючи альтернативною формою самовиявлення. «Я-концепція» і «концепція Іншого» все більше спрощуються, примітивізуються, втрачають свою глибину, а можливості впливу вичерпуються – аж до вбивства та самогубства.

Трансцендентне переживання пов'язане зі зустріччю з абсолютним, безмежним, неосяжним, що виходить за межі відчуттів людини. Людина пізнає абсолютне у символі (міфі), саме символ робить абсолютне достатньо реальним для того, щоб можна було зайняти пов'язану з ним трансцендентну позицію. Людині потрібні такі міфи для досягнення трансцендентного переживання. Вони несуть у собі потужний заряд психічної енергії, наповнюють смислом людське життя, роблять людину сильною, спроможною винести любі випробування.

Релігії, філософські системи, кращі досягнення митців, – все це пошуки символів трансцендентного та форм його збереження, пошуки міфів, які мають надати людині відчуття власної цілісності та захищеності, впевненість, оптимізм. В той же час неозброєним оком видно, що вчорашні міфи вже втратили свою силу (важко повірити в те, що сучасна спроба повернення до міфів, вироблених християнством, у пострадянських країнах буде вдалою, з урахуванням досвіду європейських народів, які не менш гостро переживають сьогодні екзистенціальну порожнечу).

У всьому світі падає авторитет наукового знання, стрімко зростає кількість різноманітних проповідників, екстрасенсів, чаклунів та відьом, які задовольняють потребу сучасної людини йти за ким завгодно і куди завгодно, аби лише не здійснювати зусиль у русі до власної сутності, хоч чимось заповнити відсутність цілісності власного

психічного простору.

Дезінтегрованість людської психіки виражається по-різному. Це і масова втрата людьми материнських та батьківських почуттів аж до повного руйнування емоційних та інтелектуальних зв'язків між поколіннями, і готовність до насильства як методу вирішення любых конфліктів, і дитяча проституція та злочинність... З іншої сторони, це втрата людиною основи моральних переживань та вчинків – почуття власної гідності та честі; місце моралі все частіше займають групові норми поведінки, а сама людина оголошується предметом купівлі-продажу.

Список використаних джерел

1. Роджерс К. Путь к целостности: человекоцентрированная терапия на основе экспрессивных искусств / К. Роджерс // Вопросы психологии. – 1995. – № 1.
2. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990.
4. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Республика, 1994.
5. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени / К. Г. Юнг. – М. : Прогресс, Универс, 1994.

***ЗАДОРЖНА О.П.**, студентка групи ПС-11м,
Вінницького інституту Університету «Україна»
Науковий керівник: В.О. ЯРЕМЧУК,
викладач кафедри психології
Вінницького інституту Університету «Україна»*

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ У ВИХОВАННІ ПРИЙОМНИХ ДІТЕЙ

В останнє десятиріччя в нашій країні спостерігається зростання кількості сиріт і безпритульних дітей. Разом з тим збільшується і кількість усиновлень, з'являються нові варіанти влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. У Вінницькій області станом на 2016 рік функціонує 32 дитячих будинки сімейного типу та 134 прийомні сім'ї, в яких перебувають загалом 475 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа [3, с. 333].

Виховуючи усиновлену дитину, прийомні сім'ї нерідко зіштовхуються з цілою низкою проблем і потребують кваліфікованої